

Uuden ajan arjen kulttuurihistoriasta

Marjo Kaartinen: Arjesta ihmeisiin. Eliitin kulttuurihistoriaa 1500–1800-luvun Euroopassa, Helsinki, Tammi, 2006. 342 s.

■ Muutama vuosi sitten Kustannusyritys Tammi julkaisi suurteossarjan *Suomen kulttuurihistoria*. Viime syksynä samalta kustantamolta ilmestyi Marjo Kaartisen yleisesitys *Arjesta ihmeisiin. Eliitin kulttuurihistoriaa 1500–1800-luvun Euroopassa*. Kaartinen kuuluu Turun yliopiston kulttuurihistorian tutkijoista niihin, jotka ovat pyrkineet uudistamaan juuri tätä suomalaisen historiankirjoituksen pitkäperinteistä osaa. *Arjesta ihmeisiin* -kirjan lähtökohta onkin lähtökohdaltaan kunnianhimoinen.

Hyvä historiateos, myös sellainen, joka käsittelee kulttuurien historiaa, vaatii hyvää tarinaa. Kaartisen mukaan hänen teoksensa ”kertoo tarinoita

menneisyyden arjesta”. Tällaisella historiankirjoitukselle on nykyisin kysyntää niin akateemisilla kuin ei-akateemisillakin markkinoilla. Hyvässä tarinassa syy- ja seuraussuhteet on myös esitetty selkeästi. *Arjesta ihmeisiin* ei kuitenkaan kaikilta osin vastaa tätä jälkimmäistä odotusta. Kirjan suurin ongelma onkin tarkasteltavan ajanjakson horjuvassa ja jopa ristiriitaisessa määrittelyssä sekä ylipäänsä ajallisuuden ja ajallisen muutoksen epätasaisuudessa käsittelyssä.

Otsikkonsa mukaan teos käsittelee eliitin kulttuurihistoriaa ”1500–1800-luvun Euroopassa”, eli 1800-luku mukaan luettuna ilman erityisiä rajauksia. Takakannen esittelytekstissä kuitenkin todetaan, että uusi aika oli ”vuosina 1500–1800”. Kirjan sisällä on samalaista epäselvyyttä siitä, mistä ajanjaksosta on kyse. Ilmaisuja ”uusi aika” ja ”uuden ajan alku” käytetään vaihtelevasti, lähes synonyymeina. Esimerkiksi sivulla 105 on virke, joka alkaa sanoilla: ”Uuden ajan alku päättyy 1700-luvun lopulla.” Jakson alku kesti siis kolme, mahdollisesti neljä vuosisataa.

Teokselle olisikin ollut eduksi problematisoida käyttöön valittuja aikakausikäsitteitä, myös muita kuin ”uuden ajan alkua”, ja selittää niiden valintaperusteita. Nyt niiden käyttö tuntuu lähinnä satunnaiselta. Vaikutelmaa epäselvistä kausiliteeteista lisäävät paikoitellen esiintyvät, ilmiöiden itsestäänselvyttä korostavat ”olihan” -muodossa esitetyt väitteet. Lukija alkaakin ihmetellä, paljonko asiat itse asiassa muuttuivat ja kuinka uusi ”uusi

aika” ylipäänsä oli. Kaartinen korostaakin jatkumoa, mikä näkyy myös siinä, kuinka kirjassa hypitään rohkeasti vuosisadalta toiselle, esimerkiksi sivujen 43 ja 44 taitteessa 1400-luvulta suoraan 1800-luvun alkuun ja sivulla 187 Boccaccion 1300-luvun Italiasta Porthanin 1700-luvun Suomeen. Decamerone-lainauksen ja Porthanin välillä on vain yksi lause, joka alkaa sanalla ”aikalaiset”.

Kirjaa ei ilmeisesti ole hattu raskauttaa liioilla vuosiluvuilla, eikä siinä ole selitetty yleiseurooppalaista historiallista taustaa kovinkaan laajasti. Ottaen huomioon kirjan aihe – arjen kulttuurihistoria – tämä on jossain määrin ymmärrettävää, mutta tulos on epätasainen ja luottaa paljon lukijoiden aiempaan perustietämykseen. Tätä voisi pitää ongelmallisena sekä maallikkolukijoiden kannalta että pohdittaessa teoksen soveltuvuutta oppimateriaaliksi.

Otsikkonsa perusteella kirja käsittelee koko Euroopan eliittien kulttuuria. Suurin osa Kaartisen omasta tutkimuksesta nousevista esimerkeistä on kuitenkin peräisin joko Britannian tai Ruotsin valtakunnasta, eikä niinkään Euroopan mannermaalta. Tämä protestanttisen kulttuurin näkökulma on niin vahva, että kirjoittaja muun muassa toteaa, että ”pappien pojista tuli pappeja” (s. 23). Suurin osa Euroopan papeista kuului kuitenkin katoliseen kirkkoon, joka määräsi heidät selibaattiin – mikä ei tietysti estänyt heitä saamasta joskus lapsia.

Kirjaa varjostaa yleinen käsitteellinen epäselvyys. Sivulla

29 puhutaan parlamentista, joka luovutti vallan kuninkaalle, mutta jää epäselväksi, mitä maata tarkoitetaan. Todennäköisesti kyse on Englannista, ehkä Ranskasta, vaikka Ranskassa parlamentti oli ennen kaikkea oikeusistuin, eikä enää uudella ajalla edustuslaitos. Erityisesti käsite luokka ja siitä johdatetut termit esiintyvät runsaasti ilman selitystä, miksi ja missä mielessä niitä käytetään, vaikka ne eivät ole aikalaistermejä. Sivu 118 on tässä suhteessa kuvaava. Sillä esiintyvät rinnakkain käsitteet yläluokka, kansa, alaluokka, sosiaaliluokka, eliitti, rahvas, herrasväki, säädyt ja porvaristo, mutta niiden välisiä merkityseroja ei eksplikoida.

Kielellisistä ja käsitteellisistä ongelmistaan huolimatta kirjan sisältö on kuitenkin monipuolinen ja omaperäinen. Tämä koskee erityisesti teoksen ihmis- ja kokemuslähtökohtaista tarkastelutapaa. Siinä nähdään tärkeäksi muun muassa se, mikä leimasi yksilöitä, esimerkkeinä sukupuoli, rotu, vammaisuus tai sairaudet.

Kirjan temaattinen dispositio jäsentyy maailmankuvan eri tasojen mukaan. Käsitellyistä tasoista ensimmäinen sisältyy jaksoon, jonka nimi on ”Muiden kanssa”. Otsikko tarkoittanee eliittiä ei-eliitin parissa, koska tässä jaksossa esitellään uuden ajan sosiaalista hierarkiaa, eri ihmisryhmien tehtäviä yhteiskunnassa ja sitä, miten eri ihmisryhmiin suhtauduttiin. Erityisesti silloin, kun kirjoittaja pääsee sukupuolten kulttuurisen merkityksen käsitelyyn, hän on vahvoilla ja teksti on monipuolista ja vakuuttavaa. Ensimmäisessä

osassa on tämän lisäksi myös kiinnostavia alalukuja aineellisesta kulttuurista. Alaluvussa ”Paaston merkitykset” olisi kuitenkin suonut käsiteltävän perusteellisemmin myös uskonnollisia paastoja, joiden merkitystä katolisen Euroopan arjen jäsentymiselle ei voi korostaa liikaa.

Toinen kirjan pääjaksoista on nimeltään ”Jumalan kuva”. Sen aiheena ovat ihmiskäsitykset ja siitä löytyvät kirjan vahvimmat osat. Alaluvut ”Toisenlaiset” ja ”Vaillinaiset” ovat erityisen vaikuttavia. Kirjan suurin meriitti onkin siinä, että se ymmärtää kulttuurihistoriaa määrittävän *kulttuurin* paljon laajemmin ja kattavammin kuin vain perinteiseksi eliittikulttuuriksi. Kuvaavan, painotuoreen esimerkin kapeamasta näkemyksestä tarjoaa vaikkapa teossarja ”Signums svenska kulturhistoria”, jonka painottuu Kaartisen teosta vahvemmin vallan manifestatioiden, taiteiden ja painetun sanan käsittelyyn. Kaartisen teoksessa erilaiset sosiaaliset vähemmistöt, uuden ajan normien mukaan epätäydelliset ihmiset, kuten naiset, syntiset ja vaivaiset, saavatkin kaivatua ja pätevää huomiota.

Kirjan pääjaksoista kolmas ja viimeinen on ”Luomakunta”, jossa puhutaan luonnosta ja luontokäsityksistä. Suurin alaluku on tässä ”Mekanistiseen luontokäsitykseen ja siitä pois”. Teema on erittäin antoisa, mutta jälkimmäinen osa (”ja siitä pois”) jää käsitelyssä hieman vajaaksi. Jaksossa on ylipäättään eräitä ongelmia. Esimerkiksi sivulla 215 esitetään, että keskiajan oppineet eivät olisi pyrkineet luomaan

kokonaiskuvaa luonnosta. Luomakunnan, luonnon, ihmisen ja tiedon kaikenkattava luokittelu oli kuitenkin nimenomaan tomistisessa maailmankuvassa keskeistä.

Tässä kirjassa ei käsitellä valistusta eikä eliitin korkeakulttuuria, kuten taidetta, musiikkia tai kirjallisuuden eri genrejä. Eikä tarvitsekaan. Tämä rajaus kuitenkin herättää kysymyksen, mihin otsikossa esiintynyttä eliitin käsitettä teoksessa tarvitaan. Eliitistä puhutaan teoksessa ylipäänsä varsin löysästi ja paikoin tavoilla, jotka ovat ongelmallisia. Sivun 76 kuvatekstissä väitetään, että ”eliitin lapsille koulunkäynti oli välttämätöntä ja säädynmukaista”. Yleensä vain päinvastoin esitetään, että ainakin aatelistiperheissä vältettiin kouluja ja käytettiin kotiopettajia, koska kouluopettajien harjoittamat fyysiset rangaistukset loukkasivat säätyläislasten kunniaa.¹

Käsillä olevasta kirjasta syntyykin paikoitellen keskeneräinen vaikutelma sekä argumentaation että tekstin kielellisen asun osalta. Kirjasta on myös vaikeaa päätellä, mikä on kirjan tarkoitus ja kenelle se on kirjoitettu. Teoksen loppusanoista löytyy kuitenkin tätä koskien hieman yllättävä puheenvuoro, jossa selvennetään kirjoittajan näkemyksiä uudesta ajasta ja arjen tutkimuksen tärkeydestä. Olisi ehkä ollut hyvä aloittaa koko kirja näistä linjauksista. Nyt kun ne on kätketty teoksen loppuun, lu-

1. Vrt. esim. Jessica Parland-von Essen (2005) *Behagets betydelse. Dötrarnas edukation i det sena 1700-talets adelskultur*, Hedemora.

kija ehtii mielessään tuomita teoksen pyrkimyksiltään epäselväksi ennen kuin hän edes huomaa, että myös kirjoittaja on ylipäänsä määritellyt näitä seikkoja.

Kirjaan suhtautumista vaikeuttaa sen epäkonventionaalinen graafinen asu. Koska painotuotteiden ulkoasu vaikuttaa niiden sanoman ymmärrettävyyteen ja uskottavuuteen, pelkkien popularisointipyrkimysten ei pitäisi olla kustantajille syy ryhtyä graafisiin kokeiluihin, jotka hankaloittavat tietosteosten sisällön omaksumista. Tämänkään kirjan upeista värikuvista ei ole juuri apua, kun itse teksti kärsii oudosta taitosta. Lainaukset on lihavoitu, taittomalli sisältää turhia graafisia elementtejä, eikä tekstipalstan oikeaa marginaalia ole tasattu.

Arjesta ihmeisiin on monella tavalla inspiroiva ja ajatuksia herättävä teos, jossa on myös harmillisia heikkouksia, joista osa olisi ollut vältettävissä varsin pienellä vaivalla. Teos on yritys popularisoida sekä kulttuurihistoriaa että arjen historiaa, ja sellaisena se liittyy vuosisataiseen suomalaisen historiankirjoituksen perinteesseen Gunnar Suolahdesta kirjoitelmista vaikkapa Matti Klingenin laajaan tuotantoon tai Mirkka Lappalaisen viime vuoden tiedekirjaksi valittuun teokseen², siitäkin huolimatta, että kirjoittaja ei itse viittaa tähän jatkumoon. Ottaen huomioon, miten paljon uuden ajan kulttuurihistoriasta on kirjoitettu ja kirjoitetaan jatkavas-

ti Suomessa ja muissa Pohjoismaissa, nyt käsillä oleva teos herättää suuria odotuksia. Osittain se vastaa niihin hyvin, mutta osittain lukija jää kaipaamaan ymmärryksensä tueksi muita selventäviä tekstejä, joita Kaartisen omastakin tuotannosta löytyy kuitenkin onneksi runsaasti.

Charlotta Wolff

2. Mirkka Lappalainen (2006) *Maaailman painavin raba*, Helsinki.